

Eski Anadolu Türkçesi Dönemi Eserlerinden Süheyl ü Nev-bahâr'daki Özdeyişlere Genel Bir Bakış¹

Serdar ALTUNTAŞ²

Özet

Atasözleri, geleneksel olup toplumu yansıtan ve çoğu zaman öğüt içerikli kalıp ifadelerdir. Yüzyıllar içinde belli bir sözcük dizimi içinde dondurulmuş olan atasözleri, dilin belli dönemlerinde aynı anlama gelen farklı sözcüklerle ifade edilmişlerdir. Bu çalışmada, özellikle aynı atasözlerinin Eski Anadolu Türkçesindeki kullanımlarıyla Türkiye Türkçesindeki kullanımları arasındaki farka dikkat çekmek ve henüz tespiti yapılmamış olan atasözlerinin tespitine katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Çalışmada, Hoca Mes'ûd'un Süheyl ü Nev-bahâr adlı mesnevisiyle ilgili okuma çalışmaları dikkate alınarak bir tercüme olan bu eserde atasözlerine nasıl yer verildiği üzerinde durulmuştur. Eski Anadolu Türkçesinin ses ve şekil bilgisini yansıtan SN'deki örnekler, atasözleri sözlüklerindeki karşılıklarıyla beraber Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bununla beraber atasözünün özelliği taşıyıp sözlüklerde yer almayan örnekler özdeyiş olarak ayrıca incelenmiştir. Ele alınan konuyla ilgili daha önce yapılan çalışmalarda, SN'deki atasözlerinin çok az bir kısmına yer verilmiş ve örnekler, eserde geçen beyitlerle ele alınmayıp yalnızca cümle hâlinde verilmişlerdir. Dolayısıyla söz konusu çalışmalar yetersiz görülmüş ve bu konu tekrardan ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atasözleri, Eski Anadolu Türkçesi, Hoca Mes'ûd, Özdeyiş, Süheyl ü Nev-bahâr.

An Overview of the Prophecies in the Old Anatolian Turkish Period

Abstract

Proverbs are traditional expressions that reflect the society and are often advisory. The proverbs, which were frozen within a certain word sequence over the centuries, were expressed in different words with the same meaning in certain periods of the language. In this study, particularly in Turkey with the use of the same old Anatolian Turkish proverbs it aimed at drawing attention to the difference between the use of the Turkish language. In this study, it will be emphasized how proverbs are included in this work, which is a translation taking into account the reading works of Hoca Mes'ud related to his poems called Süheyl ü Nevbahâr. Examples in the second, reflecting the phonology and morphology of Old Anatolian Turkish, Turkish proverbs will be transferred to Turkey together with provisions in the dictionary. However, the examples which have a proverbial feature and are not included in the dictionaries will be examined. In previous studies on the subject, only a few of the proverbs in the SN were included and the examples were not considered with the couplets in the work, but only in the form of sentences. Therefore, these studies were considered inadequate and this issue was discussed again.

Keywords: Proverbs, Old Anatolian Turkish, Hoca Mes'ud, Maxim, Süheyl ü Nev-bahâr.

Giriş

Yaşamın her alanında birer kılavuz olma özelliği taşıyan atasözleri, kısa ve öz olup öğüt içeren, kalıplaşmış, anonim söz veya sözcelerdir. 14. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesinin söz varlığını eserlerine taşıyan Hoca Mes'ûd'un Süheyl ü Nev-bahâr (=SN) adlı eserinde birçok atasözünü ve orijinal özdeyiş bulunmaktadır. Bu çalışmayla birlikte söz konusu eserde aşk, alçakgönüllülük, alınyazısı, cömertlik, çalışma, dünya, ecel, dostluk, iyilik, konuşma, sabır,

¹Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi II. Dil ve Kültür Çalışmaları Öğrenci Sempozyumu'nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş biçimidir.

²Yüksek Lisans Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, srdaraltntas@gmail.com.

sorumluluk, yardım, yiğitlik gibi konular başta olmak üzere birçok atasözü ve özdeyiş tespit edilebilmiştir. Tespit edilen atasözleri arasında günümüzde kullanılan örnekler olduğu gibi artık kullanılmayan veya henüz tespit edilmemiş dolayısıyla atasözleri sözlüklerine girmemiş olan örnekler de bulunmaktadır.

İnceleme Yöntemi

Bu çalışmada Hoca Mes'ûd'un Süheyl ü Nev-bahâr adlı eserindeki beyitler incelenerek eserde yer verilen atasözleri tespit edilmiştir. SN'deki atasözlerinin tespiti için Ali Cin (Cin, 2012), Cem Dilçin (Dilçin, 1991) ve Özkan Ciğa (Ciğa, 2013)'nin çalışmaları kullanılmıştır. Tespit edilen özdeyişler, atasözleri sözlüklerinde de taranmıştır. Söz konusu sözlüklerde rastlanan örnekler, atasözü olarak kabul edilmiş ve bununla beraber karşılaşılabilen örnekler, özdeyiş olarak çalışmada ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. Çalışmada genel itibarıyla atasözleri, özdeyişler ve meşhur sözler olmak üzere üç ana sınıflandırma yapılmıştır.

1. Eserin Tanıtımı

Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan 14. yüzyıl müelliflerinden Hoca Mes'ûd, Süheyl ü Nev-bahâr'ı H. 751 (M. 1350)'de nazmetmiştir. 5703 beyitten oluşan eserin ilk bin beyti, Hoca Mes'ûd'un yeğeni İzzeddîn Ahmed tarafından, geri kalan kısımları ise Hoca Mes'ûd tarafından yazılmıştır.³ Genel olarak Yemen padişahının oğlu Süheyl ile Çin fağfurunun kızı Nev-bahâr'ın aşkını ve serüvenlerini işleyen SN, Farsçadan tercüme olup aruzun Feûlün / Feûlün / Feûlün kalıbıyla⁴ yazılmış bir aşk mesnevisidir.

SN'yle ilgili geniş bir inceleme yapıp eseri yayına hazırlayan Cem Dilçin, eserin önemini şöyle açıklamıştır:

“Türk edebiyatında beşerî aşk mesnevilerinin yazılması Süheyl ü Nev-bahâr'la başlamıştır denilebilir. Süheyl ü Nev-bahâr bu konuda yazılmış ilk mesnevi olmakla birlikte, türünün başarılı bir örneğidir. Türkçenin aruza uygulanmasının yarattığı az sayıdaki kimi fonetik bozukluklar ve zorlamalar dışında, genellikle ilk örneklerde görülen acemilik ve teknik açıdan ilkelik Süheyl ü Nev-bahâr'da görülmez. Bu özelliğiyle Süheyl ü Nev-bahâr, XIV. yüzyıl Türk edebiyatında önemli bir yer kazanmıştır.” (DİLÇİN 1991: 182).

Saadettin Özçelik, “Tarama Sözlüğü'ne de kaynaklık etmiş olan bu mesnevi altı bin beyite yaklaşan hacmiyle barındırdığı kelimeler ve deyimler açısından Türk dilinin önemli bir hazinesidir” (Özçelik, 2017: 234) diyerek SN'nin Türk diline katkıları üzerinde durmuştur.

³ Hoca Mes'ûd, 351. beyitte yeğenin yazdığı kısımlardan sonraki beyitleri kendisinin yazdığını şöyle ifade etmiştir:

Hikâyet başından hemin biğ beyit / Düzetdi dedi kalanın sen eyit

⁴ Eserde yer alan gazellerin vezinleri farklıdır.

1.2. Eserin Dili

Türkçenin gelişimine hizmet eden Hoca Mes'ûd, eserinde Türkçeyi akıcı bir şekilde kullanmıştır. Bununla birlikte Arapça ve Farsça sözcüklere yer veren şair, bunun nedenini mesnevinin son bölümü olan “Hâtm-şoden-i Kitâb u ‘Özr-âverden” başlığının altında elinden geldiğince Türkçeye sadık kaldığını fakat aruz vezninin kendisini sıkıştırdığını dile getirerek açıklamıştır.

SN’de şairin okuyucuyla konuşma havası taşıyan dili dikkat çekmekte ve bu özelliğiyle eserde birçok kez öğüt verilmektedir. Bununla beraber yer verilen dinî öğeler de metin bağlamından kopmadan öğüt dolu sözler arasına serpiştirilmiş ve birçok atasözyle desteklenmiştir.

Hoca Mes'ûd, eserin “Sebeb-i Nazm-ı Tercemân-ı İn-Kitâb” bölümünde, kendisinden önce gelen birçok değerli şairin eserlerinde atasözlerini ele almalarındaki hünerlerini övmüştür. Bununla beraber kendisinin de Süheyl ü Nev-bahâr’da atasözlerini metin bağlamında uygun olarak kullanması, onun anlatım tekniği bakımından hünerli olduğunu göstermiştir.

Belirtilen birçok öneminin yanında SN, atasözlerini işleme bakımından da gayet zengin ve değerli bir eserdir. Bu çalışmada, Cem Dilçin’in (Dilçin, 1991) ve Ülkü Ürek’in (Ürek, 1965) çalışmalarında yer verdikleri SN’deki atasözlerinin yanı sıra tespit edilen diğer atasözleri de ele alınacaktır.

2. Malzemenin Değerlendirilmesi

Hoca Mes'ûd, eserin bazı kısımlarında “*meseldür, meseldür ki, mesel kim, ulular demiş, ol kimse dedi, öğütlerler-idi*” gibi sözlerle bir atasözü söyleyeceğini önceden belli etmiştir.

Eserde geçen bu ve benzeri ibareler kullanımdan düşmüş olan atasözlerinin tespitinde kolaylık sağlamaktadır. 699 ve 736. beyitlerde geçen “meseldür” ve “meseldür ki” ibareleri olmasa dahi günümüzde kullanımı devam ettiği için “Taş yerinde ağırdır.” ve “Kendi düşen ağlamaz.” sözlerinin atasözü olarak tespiti yapılabilirdi. Buna karşın aşağıda verilen 767. beyitteki “ulular demiş” ibaresi, kullanımdan düşmüş olan “Yolculuk beladır.”⁵ atasözünün tespitini sağlamıştır. Bu ve benzeri örneklerde söz konusu ibarelerin önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

699 Ğarîblıĝ-ıla kıana döner baĝır
 Meşeldür taş olur yerinde ağır

“Taş yerinde ağırdır.”

⁵Yapılan taramalarda “Yolculuk beladır.” sözüne rastlanmamış olsa da bu sözün “Çok gezip dolaşanın başına türlü bela gelir.” (MY) atasözüyle bir bağlantısı olabilir. Bu durum, şairin vezin gereği atasözü kullanımında sözcüklerde tasarrufa gitmiş olabileceğiyle açıklanabilir.

736 Gidenün yolın kimsene bağlamaz
Meşeldür ki gendü düşen ağlamaz

“Kendi düşen ağlamaz.”

767 **Ulular demiş** kim belâdur sefer
 Dêrem saña sözüm hîç étmez eşer

“Yolculuk beladır.”

1134 **Meşeldür** bu meşhûr ma'nîsi var
 Kulağ gözden öndin olur kim sever

“Gözden evvel kulak âşık olur.” (EKE-110)

1890 **Ögütlerler-idi** ki ‘aqluñı dèr
 Yeme guşsa kim gişiyi guşsa yèr

“İnsanı öldüren kaygıdır.”

1963 **Meşeldür** gişi eydür ulu kiçi
 Olur başa buñ gelse başmañcı

“Bela başa gelince büyük küçük herkes ayakkabıcı olur.”⁶

2363 Ne hoş **dèdi ol kimse** ki uşlıdur
 Uyıyan başı terküde aşlıdur

“Uyuyan kişinin başı terkide asılıdır.”

“Dertsiz baş terkide gider/gerek.” (EKE-68)

2707 **Meşeldür ki** tündî neyâyed be-kâr
 Be-nermî ber-âyed zi-sürâh mâr

“Sertlik işe yaramaz, yumuşaklıkla yılan deliğinden çıkar.”

⁶ Verilen sözün atasözü olduğu beyitteki “meşeldür” ibaresinden anlaşılmaktadır. Yapılan taramalarda şu atasözüne ulaşılmıştır: “Başına gelen başmañcı.” (EKE-37)

2.1. SN’de Tespit Edilen Atasözleri

175 Er ol ola kim ‘aybını gözedür
Yok ol kim dil ayruhlara uzadur

“Yiğit, aybını gözetir; yiğit olmayan başkalarına dil uzatır.”⁷

226 Çü kalmayısar kimseye rüzigār
Hemîn ol yig eylük kıala yādigār

“Bu dünya kimseye kalmaz, yalnız iyilik kalır.”⁸

227 Bes iş ‘ālem içinde eylüg-imiş
Hemîn eylük eden gişi eyler iş

4769 Senün eylügün hem yavu varmaya
Yavuzluğu eylük eden görmeye

“İyilik eden iyilik bulur.” (EKE-143)

232 İli söz ile ılan inden çıkar
Ulu söz ile gişi dinden çıkar

“Acı / kötü söz insanı / adamı dinden çıkarır, tatlı söz yılanı deliğinden / inden çıkarır.” (EKE-2/224)

239 Oñılur sünü vü kılıç zaħmı çok
Oñulmağa dil zaħmına çāre yok

“Bıçak yarası onulur, dil yarası onulmaz.” (EKE-40)

317 Her işde sen ivme ögüdümi tut
Kim atlaslar olur zamān-ıla tut

“Sabırla koruk helva, dut yaprağı atlas olur.”(RS-353)

450 Olur dürlü hācet kıatunđa revā

⁷ Yapılan taramalarda beyitte verilen mesajla şu atasözüne ulaşılmıştır: *“Her kişi kendi aybını gözetir.” (MY-503)*

⁸ *“Bu dünya kimseye kalmaz.” (EKE-49)*

Bulınur kıamu derde sende devā

“Her derdin bir devası vardır.” (EKE-123)

559 Velî Tanrı ne yazdı-y-ısa gelür
Ne kim taqdîr eyledi hem ol olur

“Takdirde yazılan başa gelir.” (EKE-221)

“Takdir ne ise o olur.” (EKE-220)

700 Bu ma'nî her kimse gey aňlasun
Ki taş yuvnılıcağ yapışmaz yosun

“Yuvarlanan taş yosun tutmaz.” (EKE-247)

702 Ki az günde zahmet kıazanmaya çoğ
Peşîmānlığü şonra aşşısı yoğ

1242 Ki oğlan durur aña vèrmeğ süci
Peşîmānlıq aşşısı yoğ şon ucı

4786 Eñ öñdin gişi eyleyicek güci
Ne aşşısı peşîmānlığı şon ucı

“Son pişmanlık fayda vermez /etmez.” (RS-369)

777 Göñül aldurana ne aşşısı öğüt
Yoğ işler düzene ne aşşısı öğüt

“Âşığa öğüt faydasız.” (EKE-20)

935 Uyur olsa çobān tağılır kıoyun
Harîf olsa gāfil bozılır oynı

“Koyun çobansız olmaz..” (EKE-169)

1383 Degül maşlahat key düriş şabr ile
Ki hāşıl olasıdur iş şabr ile

“Sabır ile her iş olur.” (EKE-200)

1420 Gönülde gönüle ahi yol olur
Hemîn ‘ışk ser-māyesi ol olur

1698 Bu işi başa ko vü sen fāriğ ol
Gönülde gönüle olur ahi yol

“Gönülden gönüle yol vardır.” (EKE-107)

1526 Gece uzunun ‘ışkı güden bilür
Ciger yandığın ağı yudan bilür

“Uzun geceyi dert çeken bilir.” (EKE-232)

“Ciğerin yandığını zehri yutan bilir.”⁹

1684 Dêdügün yalan söylemeye dilüm
Bilürsin ki ilçiyeye yokdur ölüm

“Elçiyeye zeval olmaz.” (EKE-88)

1754 Dêdi hey ne söylersin eyleme lâğ
Ki dîvāruñ ardında olur kulağ

5657 Yarayaydı rāzı dēmege dîvār
Anuñ dahı ardında kulağı var

“Duvarın ardında kulağı vardır.”¹⁰

1838 Hōrūs ötse ohtsuz ne olur işi
Revādur şoloğ dem kesilmek başı

“Vakitsiz öten horozun başını keserler.” (EKE-234)

1851 Bilürem ki işbu iş az iş degül

⁹ Beyitte verilen her iki sözle kısaca şu atasözü verilmiştir: “Çeken bilir.” (EKE-57)

¹⁰ “Duvarın / yerin kulağı vardır”. (RS-146/EKE-243)

Dikensüz bulunmaz gül-istânda gül

“Gülîstan’da dikensiz gül bulunmaz.”¹¹

1991 Yemişlü olıcağ ağaçdağı şâh
Başı göge çekmez ü olur aşâh

“Meyveli ağacın dalı aşağı sarkar.”¹²

1994 Şınuhlıhdan üşenme düşem şanup
Bahādan nite iner altun şınup

“Altın çamura düşmekle kıymetten düşmez./Altın yere düşmekle pul olmaz.” (EKE-14)

2153 Dēdi sen git iş nolasın kim bilür
Ne kim Tanrı taqdîridür ol olur

“Allah’ın dediği olur.”

2257 Haqîkat niçeme çevük olsa kuş
İki ayağından tutulur üküş

“Ne kadar çevik olsa da kuş çoklukla iki ayağından tutulur.”¹³

2276 Gêrü uş belā odı kaldurdu baş
Bile yanısar kuru katında yaş

“Kurunun yanında yaş da yanar.” (EKE-175)

2303 Dilümüzce bir nükte dēdi evit
Ki cömerdlığı gendü kîşen den it

“El kesesinden cömertlik olmaz.” (EKE-88)

¹¹ Verilen söz, “Dikensiz gül olmaz / Gül dikensiz olmaz.” (EKE-70/112) atasözünün eski biçimidir.

¹² Beyitte yer verilen söz, “Ağacın meyvesi olunca başını aşağı salar.” atasözünün bir varyantıdır.

¹³ Söz konusu beyit, EKE’de “Zeyrek kuş iki ayağından tutulur.” (EKE-251) atasözüne örnek gösterilmiştir.

2325 Niceme dürişürse illası var
Nite güneşi balçığı-ıla sıvar

“Güneş balçıkla sıvanmaz.” (EKE-115)

2555 Bu bir gün için beslediler bizi
Ki kırbān için olur erkek kızu

“Erkek kuzu/koyun kurban edilmek içindir.” (EKE-VI)

2562 Ölümden ilerü ölüm olmaz
Ecel gelmeyince gişi ölmez

“Ecelsiz kul ölmez.” (EKE-82)

2622 Kıuyuya delü bırağur bir taşı
Çıkarıamaz anı yüz uşlu gişi

“Bir deli bir kuyuya taş atar, yüz akıllı çıkaramaz.”

2759 Boyun ger kıazaya uzadur ne var
Tuz etmek kıakınca gözedür gey er

“Kazaya rıza gerek” (EKE-152)

“Makbul kimse tuz ekmek kıakını gözetir.”

“Tuz ekmek kıakını kıilmeyen kör olur.” (EKE-229)

3040 Öñin anlamayan şonın taşlar
Yañıldığını şon ucı anlar

“Başını anlamayan sonuca şaşırır.”¹⁴

3042 Şu kimse kim āsāyişin gözedür
Ayağın kılimi kıadar uzadur

3405 Kılimince kösilen ayağını

¹⁴ Verilen söz, “İlkin başın anlamayan sonun şaşırır.” (EKE-196) atasözünün bir varyantıdır.

Şovuk günde tondurmaya yağını

“Ayağını yorganına göre uzat.” (EKE-29)

3090 Ki fırsat demi âdemîden kaçır
Bulut gölgesi bigi tızcek geçer

“Fırsat her zaman ele geçmez.” (RS-182)

3209 Nite kim yağıcak kar örter izi
Çü māl irkile tatar olur gözi

“Kar yağar, iz örtülür.” (RS-268)

3273 İversin ü hem yüregün yağlıdur
Velî her bir iş vaktine bağludur

4695 Çalap kısmet étdüğü bugün-imiş
Biter vakti erişse her dürlü iş

“Vakti ermeyince hiçbir iş bitmez..” (EKE-234)

“Her iş vaktinde gerek/biter.” (RS-216)

3389 Tahıl bāzārı yöresinde yavuh
Görür uyhuda gendüzin aç tavuh

“Aç tavuk uykuda kendisini buğday pazarı çevresine yakın görür.”¹⁵

3407 Özin karga keklige ussa nede
Bayık gendü yürüşini unıda

“Karga kekligi taklit ederken yürüyüşünü şaşırmiş.” (EKE-150)

3485 Sen endikme vü korhıma hîç kayu yoh
Deme bilmez aç gişi hâlini toh

¹⁵ Beyitte yer alan söz, “Aç tavuk kendini arpa / buğday ambarında sanır.” atasözünü hatırlatmaktadır.

“Tok açın hâinden anlamaz / bilmez.” (EKE-227)

3673 Yürek eyle ürker yavuz dilden

Ki gey ağrıyan göz demür mîlden

“Dil esen / ebsem baş esen.” (EKE-71)

3802 Esen olıcağ baş bulına börk

Mizâc olsa sağ yavu varmaya görk

“Baş sağ olunca börk eksik olmaz.” (EKE-36)

4081 Bilür gevheri her ki şarrâf ola

Yoğ ol gişi kim büriyâ-bâf ol

“Gevherin / altının kıymetini sarraf bilir.” (EKE-104)

4122 Eger gözden ayruğ gönülden ırâğ

‘Aceb gör ki ol tıtdı cânda tırah

“Gözden irak olan gönülden de irak olur.” (EKE-110)

4156 ẖazâ baş götürse başılur bilü

Anı işler uşlu ki eyler delü

“Kaderin yaptığını kimse yapmaz.” (EKE-145)

4159 Bilür dün uzunın eşikde yatan

Ne bilür döşekler içine batan

“Uzun geceyi dert çeken bilir.” (EKE-232)

4174 Ne var barmağ uzatdı-y-ısa bular

Kime kısmet ise balı ol yalar

“Balı parmağı uzun yemez, kısmetlisi yer.” (EKE-235)

4203 Şunun bigi vërdüm ẖazâyâ boyın

Ki aç kırdun ağzına düşe koyun

4969 Ki ben dağı il ü gün issi-y-idüm
Kazā geldi başdan elümi yudum

“Kazaya rıza gerek.” (EKE-152)

4227 Olacağ olur anda yoğdur gümān
Hiç olmayasın eyle olur uman

“Olacağa çare yoktur.” (EKE-191)

4266 Eñ öñdin gerek gişi yoldaş bula
Pes andan yarağ-ıla gire yola

“Önce yoldaş sonra yol.” (EKE-195)

4280 Ki çok isteyici bulıcı olur
Kamu nesne hem tuş olıcı olur

“Arayan bulur.” (EKE-17)

4483 Anı örsi üzre nitesi döger
Anuğ darbına beñzeyedi meger

“Demir tavında dövülür.” (EKE-66)

4508 Kimün çaklı var-ısa anı bilür
Ki kaçmak deminde gey erlik olur

“Yiğitlik dokuzdur, sekizi kaçmaktır, biri hiç görünmemektir.” (RS-421)

4522 Bozuldı ben ol eyleyesim düzen
Kazādur gişinün düzenin bozan

“Kaza geliyor demez.” (EKE-152)

4579 Şu kimse ki ‘ibret göziyle bağa

Çü bile ki ‘âlemde yokdur beķā

“Dünya kimseye kalmaz/baki değildir.” (EKE-78)

4582 Cihān bir kararında durmaz geçer

Bu yerde gece konan irte göçer

“Konan göçer, gelen geçer.” (EKE-168)

“Dünya bir kararda durmaz/kalmaz.”

5024 Ādem oğlanı hîç dek oturmaya

Belā tarta eylügi götürmeye

“Adama iyilik batar” (EKE-4)

5035 Bunun bigi derde gerekdür devā

Şu katında olmaz teyemmüm revā

“Su yanında teyemmüm olmaz / suyu görünce teyemmüm bozulur.” (RS-373/374)

5125 Niçeme ki tedbîr-ile iş düzer

Çü taķdîr erer anı tîzcek bozar

“Takdir tedbiri bozar.” (EKE-221)

5522 Velî ölüme çāre olmaz-imiş

Bunun bigi şarp olmaya hergiz iş

“Ölüme çare bulunmaz.” (RS-343)

5235 Bu ‘âlemde ‘aklı olan gey bile

Ki neylerse gişi cezāsın bula

“Kişi ettiğini bulur.” (EKE-164)

“Kişi lâyıık olduğunu bulur.” (EKE-166)

5302 Bu dünyā bir eski ‘aceb köpridür
Ki kamu geçüdin aña uğradur

“Dünya bir köprüdür.” (EKE-77)

5336 Bişüre sözi vü vère çāšnî
Çotara nite kim gişi aşını

5440 Dilerseñ ki her bir sözüñ düşe ter
Bişür aş bigi öñdin andan çotar

“Sözünü pişirmeden söyleme.” (EKE-212)

5369 Nedür çāre her bir toğan öliser
Bu böyle olugeldi vü olısar

“Ecele çare olmaz/bulunmaz.” (EKE-82)

5382 Gişi guşşasına sevinmeñ ki ol
Gün ola ki size dañı bula yol

“Gülme komşuna, gelir başına.” (EKE-113)

5390 Delü-y-ile esrüge vërmeñ ögüt
Ki ‘üd ağacı olmayısar sögüt

“Deliyle sarhoşa ögüt verme, çünkü öd ağacından sögüt olmaz.”¹⁶

5377 Kime olur ise siz eylük édün
Siz eylügi şuya bırağuş gidün

“İyilik et denize at/suya sal, balık bilmezse Halik bilir..” (EKE-144)

5440 Dilerseñ ki her bir sözüñ düşe ter

¹⁶ Beyitteki bu söz, EKE’de yer alan “Öd ağacından odun, beslemeden kadın olmaz.” (EKE-193) atasözüyle benzerlik taşımaktadır.

Bişür aş bigi öñdin andan kıtar

“Sözünü pişirmeden söyleme.” (EKE-212)

5465 Yavuzluğu iş etmek olmaz eyü

Yavuzluğu edene gelmez eyü

“Kötüye iyilik, kötülüktür.”

5466 Degül tañ ki eylüge eylük gerek

Yavuzluğa eylük dañı yigrek

“İyiliğe iyilik her kişinin kârı, kötülüğe/kemliğe iyilik er kişinin kârı.” (RS-253)

5547 Dikensüz gül arusuz olmaya bal

Ilan bekcidür kıanda olursa māl

“Gül dikensiz, bal arısız/belasız olmaz.” (EKE-259)

5589 Gey anlar anı bāğ u bahçe diken

Ki bir yerde biter gül-ile diken

“Bir ağaçta gül de biter diken de.” (EKE-42)

2.2. Süheyl ü Nev-bahâr'da Yer Verilen Özdeyişler

181 Yada bilişe eylemeyen kılinç

Olur bilişe yad yada gülünç

“Yabancıya, tanıdığı alçakgönüllülük göstermeyen; tanıdığı yabancı,yabancıya ise gülünç olur.”

183 Bil arada dün gün güzâfın degül

Dikenler cefâsını çekdüğü gül

“Dikenlerin cefâsını gül çeker.”

189 İçi boş olan er taşını bezer

Gelincük bigi halk içinde gezer

“İçi boş olan, dışını süsler; gelincik gibi halk içinde gezer.”

- 190 Şanur ‘aybını ton-ıla örtiser
Bakır yüzine altını dürtiser

“Ayıplı kimse giysi ile aybını örtmek ister, bakır üstüne altın sürer.”

- 196 Cemâli gişinün olur hilmden
Kemâli gişinün olur ‘ilmden

“Kişinin yüz güzelliği iyi huyla, olgunluğu da bilgi ile olur.”

- 204 Eli-y-ile ‘aklı evini yıkar
Ayağıla dîni diregin kaçır

“Gafil kişi eliyle aklının evini yıkar ve ayağıyla dininin direğine vurur.”

- 210 Ne yêr bula her demde egri [vü] dün
Ki şığamaz ocağda egri odun

“Ocağa eğri odun sığmadığı gibi eğri ve alçak kişiler her zaman yer bulamaz..”

- 212 Ayak kimse işigine admağıl
Bal ola şanup ağuyı tatmağıl

“Kimsenin eşiğine ayak basma, zehri bal düşünüp tatma!”

- 213 Ayak kimse işigine admağıl
Bal ola şanup ağuyı tatmağıl

“Tanrı kapısı açık dururken başkasının eşiğine adımını atma”

- 230 Yatağında kaplan söze aldanur
İte etmek atıcağaz yaldanur

“Kapan barınağında söze aldanır; ite ekmek atınca yaltaklanır.”

- 233 Ilandan ağulu durur ol gişi

Ki gendüzin incitmek ola işi

“İşi kendini incitmek olan kişi, yilandan daha zehirlidir.”

234 İlan ağusın gendüye saçmaz

Dilin dutar u ağzını açmaz

“Yılan zehrini kendisine saçmaz, dilini tutar ağzını açmaz.”

235 Ādem ağusı dili ucındadır

Yiyildiği bāzūsı gücindedür

“İnsanın zehri dilinin ucundadır.”

236 Sözüñ tatlu olup götürseñ güci

Senüñ dirliğüñ olmaya hîç acı

“Tatlı sözle zorluk kalkar ve dirlik acı olmaz.”

237 Acı söz bilişleri gey yad eder

Ne kim eylük êtdünse yeñe gider

“Acı söz dostları düşman eder.”

238 Şu kimse ki işidicek tatlu dil

Muñ’ olur ol gişkiye zinde fil

“Tatlı dilin önemini anlayan kişiye, fil bile itaat eder.”

247 İzini bulanlar gözedür yolın

Sözini bilenler düzedür dilin

“İzini bulanlar yolunu gözetir; sözünü bilenler, dilini düzeltir.”

270 Helāl istegil loğma toğrulıq êt

Harām etmeg-ile bitürmegil êt

“Helal lokma ara, haram ekmekle et yeme.”

271 Benüm mezhebümde ol iblîsdür
Ki yindek işi mekr ü telbîsdür

“Hile ile sahtekarlık şeytanın işidir.”

277 Kimünj ki yalancılık ola işi
Dağı girçegine inanmaz gişi

“İşi yalancılık olana, gerçek de söylese inanılmaz.”

275 Kılıç doğru olsa şıgar kınına
İlan doğru varsa şıgar inine

“Kılıç doğru olursa kendi kınına şıgar; yılan doğru giderse yuvasına şıgar.”

322 Ögütten uyuyan gönül uyanur
Kulağa giren söz cāna boyanur

“Öğütle mayalanan gönül uyanık olur; kulağa giren söz cana erişir.”

323 Aru tohumdan aru biter tahıl
Ögüt vèrmege kimseye olmañ bahıl

“Saf tohumdan saf tahıl meydana gelir.”

324 Velî dutmayana ger öğüt vère
Tağıtmış ola tohmı çorak yère

“Öğüt dinlemeyene öğüt verilirse kişi çorak yere tohumu serpmiş gibi olur.”

327 Ādem dağı endîşedür yok süñük
Ki ol süñük üstinde et ola yük

“Kemik üstünde bulunan et insan için bir yüküdür.”

801 Yağındur ecel şanmañ ıraç olur
Üküş ārzū var ki toprak olur

“Eceli uzakta sanan yanılır.”

“Toprak olmuş çok arzu vardır.”

867 Bahilün görenler yüzün yigrenür
İşidenler anuñ sözün yigrenür

“Cimriyi görenler yüzünden, işitenler sözünden öğrenir.”

1049 Velî güneşün nûrı çün cām olur
Ören yerleri hem münevver kıılır

“Güneş viranelikleri de aydınlatır.”

1198 Gevezce şeşer düğümü uşlu gişi
Güce görse çıkar cāhilün dişi

“Akıllı kişi düğümü kolay çözer, cahil zorlayınca dişi çıkar.”

1213 Budağ kararır u dürlü devrān döner
Gereklü kuş ağaca bir kez konar

“Zamanla dal kurur da talih kuşu ağaca bir kere konar.”

1319 Şımağ andı gelmez gişiye eyü
Ya érkege yā hoş dişiye eyü

“Yemini bozmak erkeğe de dişiye de iyilik getirmez.”

1336 Ne bilsün yavuz konşu yavuz olur
Yavuzlara şeytān kulavuz olur

“Kötü, komşunun kötü olduğunu nasıl bilsin.”

“Kötülere şeytan kılavuz olur.”

1338 Gerek gişi konşu bula andan ev
Gerek kimse yoldaş düze andan av

“Önce komşu sonra ev; önce yoldaş sonra av.”

1411 Ağır başlu ol yiynicek olma sen
Ki ağır baş olur hemîşe esen

“Ağır baş her zaman esen olur.”

1493 Ecel çün irişe şu başdan aşa
Bulınmaz amân gölgeden güneşe

“Vadesi yetene çare yok.”

“Gölgeden güneşe fırsat verilmez.”

1577 Kifâyetlü âdem gerek her işi
Düze öñdin ü sonra bize gişi

“İşinin ehli olan, işi önceden düzenlemeli, sonra bezemeli.”

1579 Gişi şabr-ıla bulur işe zafer
İveceklik édende kılmaya fer

“Kişi, sabırla zafere erişir; acele eden kişinin gücü tükenir.”

1733 ‘Aceb olmaya kuzu kapan gişi
Çopāndan yēr olursa şapan taşı

“Çobandan kuzu kapan kişi sapan taşını yer.”

1834 Çü kırt aç ola ağıl ağızı açuḥ
Diri kırt-ıla kuzu yaru buçuḥ

“Kurt aç olduğunda ağılın ağızı açıksa kuzu yarım canla kurtulur.”

1835 Bulup çöpi kapmaz-ısa keh-rübā
Bayık degmez ol keh-rübā bir ruba

“Samankapan, saman kapmazsa değeri düşer..”

1915 Karañulık olur aña yoldaş
Kim ol ‘ışık yolında oynaya baş

“Âşığın yoldaşı gecelerdir.”

1938 Tañ atıcağaz gèce olmaz ırañ
Güneş eylemez gökde yindek turañ

“Şafak söktüyse gece uzak değıldir.”

“Güneş, gökte sürekli kalmaz.”

1960 Nişān eyle uz uz u az az kaz
Kılavuz kolay olıcağ uça kaz

“Kılavuz doğru olunca kaz bile uçar.”

2127 Eger ola dak¹⁷ rîş ü yā karağı
Olur āb-ı hayvān elinden ağı

“Kel, yaralı veya gözü hastalıklı olursa elinden içilen şarap zehir olur.”

2326 Velî ‘ışık ‘aqlun düzenin bozar
Anı iş eden gişi işden bizer

“Aşk akıl sağlığını bozar.”

2353 Gişi nite uğrar üküş rāhata
Ki katlanmaya azacuk zahmete

“Sıkıntıya katlanmayan rahata nasıl varsın?”

2362 Gişi yolda izde inen sak gerek
Niçeme acı gelse söz hağ gerek

“Söz ne kadar acı da olsa doğru olmalı.”

2537 İşitmemiş ola gişi bu sözi

¹⁷ 2127. beyitteki bu sözcüğü “oladuk” okuyan Dilçin’e karşın Tezcan (Tezcan, 1994: 27-28), Farsça “kel” anlamına gelen “dak” sözcüğüyle beraber bu beytin “Eger ola dak...” olarak okunmasını önermiştir.

Ki deñiz aħa vü opara tozı

“Deniz/nehir aktıkça toz kaldırır.”

2556 Baña uyun u Tanrı’ya Őıgınuñ
Ki uyışmağ olur işi Őıgınuñ

“Yabani geyiğın işi uyum sağlamaktır.”

2567 Bahādur su yerine ana ana
Gelin yaraşur kim yaına ına

“Savaşçıya su yerine kana doymak, geline ise kına yakmak yakışır.”

2659 Ki gürbüzlik ü güc-ile bitmez iş
Velî ‘aql u tedbîr-ile bitmez iş

“Hilekârlık ve zorbalık ile iş çözümlenmez, akıl ve önlem ile de iş açığa çıkmaz.”

2661 Delüligi cāhil ĥamiyyet şanur
Önegüligi ĥırlu niyyet şanur

“Cahil kişi, deliliği haysiyet, inatçılığı ise hayırlı niyet zanneder.”

2663 Geñezce şeşer düğümi oñat gişi
Çıkar ađduđuñ güce görse dişi

“Temkinli kişi düğümi kolaylıkla çözer, düğümlük çıkarırsa münasebetsiz kişinin dişi çıkar.”

2723 Ecel giřinüñ bağlayıcak gözin
Bilüsin alur örce eyler sözin

“Ecel insanın gözünü bağlayınca önce bilgisini alır, sonra can sıkıcı söz söyler.”

2915 Ol uyħu arasında yaş dökdi çoh
Düş içinde şu içmek aşşısı yoh

“Rüyada su içmenin faydası yoktur.”

2925 Bu ‘âlemde güci yiten işine
Güvenür [se]¹⁸ borca batar düşine

“(İnsan) rüyasına güvenecek olursa borca batar.”

3003 Ata ögüdi öñdin acı gelür
Anuñ tatlılığın şoñ ucı bilür

“Baba sözü baştan acı gelir ama sonu tatlıdır.”

3044 Şu kim étmeyesi işi gendüye
Éder zahmetine gerek kim döye

“Başına iş açan sonucuna da katlanır.”

3045 Dilüñ dizgünü çünki elden çıkar
Belā gişi boynına çılbur dağar

“Dilin dizgini elden çıkınca bela kişinin boynuna yular takar.”

3089 Bize çok bahā dèmege utanur
Çörek yavşuruñ kızmış iken tenür

“Tandır ısınınca çörek yapıştırılır.”

3116 Gişi ni’metüñ qadrin ol dem bilür
Ki anı apañsuzda yavu kıılır

“İnsan nimetin kıymetini, ansızın onu kaybettiğinde anlar.”

3208 Velî qorhuyu ğaflet unutturur
Ne şarp iş olursa anı étdürür

“Korkuyu ğaflet unutturur, ne iş olursa olsun yaptırır.”

¹⁸ Metinde eksik olduğu düşünülen köşeli parantezin bulunduğu kısma Dilçin “ü” bağlacını getirmiş (Dilçin, 199: 393), Tezcan ise söz konusu kısma “se”nin getirilmesinin daha doğru olabileceğini belirtmiştir (Tezcan, 1994: 39).

3404 Çetük kim ura pençesin aşlana
Eger diri qalır-ısa uşlana

“Pençesini aslana vuran kedi, diri kalınca akıllanır.”

3410 Koyun koyınuñ [kim] hâlince olur
Kelîle [vü] Dimne okuyan bilür

“Koyun, koyunun hâlinden anlar.”

3668 Ve ger ni kızıl dil niçe kara baş
Kırutdı vü gözlerden aqıtdı yaş

“Geveze dil, baş kestirir; akılsız baş, gözden yaş döktürür.”

3677 Şu yatlusı olur ki taş bitürür
Söz ağduğı düşer ki baş yitürür

“Suyun kötüsü nasıl taşı yok ederse kötü söz de birinin ölmesine neden olur.”

3802 Esen olıcaq baş bulına börk
Mizâc olsa sağ yavu varmaya görk

“Huy temiz olunca güzellik zayı olmaz.”

3975 Dükendi bahâsı kamu güherün
Gerek ola nefsinde güher erün

“Yiğidin nefsinde cevher olmalıdır.”

3976 Benüm mezhebümde güherdür hüner
Ki dükenmez ol gerçi devrân döner

“Hüner mücevherdir.”

4131 Çü şakal kara kılna aq kara
Eger qalsa gönül içinde kara

“Gönülde sıkıntı kalınca kara sakala ak kıl karışır.”

4133 Gişi işlese iş ana yarasa
Güneş yüzine uçamaz yarasa

“Yarasa güneşe doğru uçamaz.”

4157 Revā olmaya kimseyi kınamak
Nite kim ağı içmegi şınamak

“Başkasını kınamak zehir içmeyi denemek gibidir.”

4226 Gönül hoşluğundan sen al hışşayı
Yigil güşşa yememege güşşayı

“Bir kaygı başka bir kaygıyı yok etmez.”

4466 Güce gördi her biri sürdi atın
Bilimez olur yağı yağı yatın

“Düşman, düşmanın savaş tarzını bilmez.”

4482 Demürce ki ol yandura çah kömür
Çeküç şala vü ola kızmış demür

“Demirci, kızdırdığı demire çekiç sallar.”

4566 Er olmayam erlik olur toğrulık
Harāmîlik étmiş-istem ve uğrulık

“Yiğitlik doğruluktur.”

4597 Eger eyle olmaya olur yavuz
Eyü yola varmaz yavuz kulavuz

“Doğru yola kötü kılavuz varmaz.”

4632 Vefâ bekleyen gişi olmaz yavuz
Erenler bu sözden çevürmeye yüz

“Vefa gözeten kişi kötü olmaz.”

5066 Ögütlen diyü dögdüm işüne git
Gişi tutar ögüt ağaç yése it

“Köpek değnekle dövülürse nasihat dinler.”

5070 Bere bildürür bilmeze gendüzin
İşitdürür ögüt verenün sözün

“Yara; kendini bilmeyene haddini bildirir, ögüt verenin öğüdünü dinlettirir.”

5281 Ger ağacı dikdün-ise yedün yimiş
Ger altını dökdün-ise çoçduñ gümüş

“Ağacı diken meyvesini yer.”

“Altını harcayan gümüşe sarılır.”

5380 Hemîn uşlular-ıla soħbet édün
Yavuz çoñşıdan kaçuñ ıraħ gidün

“Akıllı ile soħbet edin, kötü komşudan kaçıp uzağa gidin.”

5391 Hiç eylemeñüz yoħsul olana tanz
Ki gizlü olıcıdur örende kenz

“Hazine viranelikte gizlidir.”

5393 Tanışmañuz aña ki n’etmek gerek
Bitürmeye belün işini kürek

“Kürek belin işini yapmaz.”

5399 Eli açuğuş bağlu almaz işi
Güleç yüzlünüş çatlu almaz aşı

“Cömert olanın işi bağlı kalmaz, güler yüzlünün kaşı çatılı kalmaz.”

5403 Çorağ olıcak yere tohum ekmeñüz
Yemiş vermeyesi ağaç dikmeñüz

“Çorak yerde tohum ekmeyin, meyve vermeyen ağaç dikmeyin.”

5404 Gişi mālına hîç el uzatmañuz
Tavar ayruğuş olsa gözetmeñüz

“Kimsenin malına el uzatmayın, başkasının davarını gözetmeyin.”

5449 Dağı oğluña öğredügör hüner
Hünerlü yig ‘avret ki hünersüz er

“Hünerli kadın hünersiz erkekten daha iyidir.”

5473 Giderür olur kengel anda ki var
Kiçiden hayā vü uludan vaķār

“Şaka, küçükten edebi büyükten ağırbaşlılığı giderir.”

5547 Dikensüz gül arusuz olmaya bal
İlan bekcidür kıanda olursa māl

“Nerede mal olursa yılan orada bekçi olur.”

5634 Anuş dağı elbetde hem ‘özri var
Hüner ‘ayba birağmamağdur nażar

“Kusura bakmamak hünerdir.”

5656 Buğar gündüzine tutamaz gözi
Kaya kırsağında kıoyamaz sözi

“Pınar kendisine kaynak olamaz; kaya, sözü kıursağında bırakamaz.”

5673 Bu ma'nî degül hîç 'ağıldan ırak
Tama' gözünü toldura toprak

5674 Yig ol kim tama'dan gönül boş ola
Ki göz şon ucı toprağ-ıla tola

"Açgözlülüğün gözünü toprak doldurur."

5690 Aru akçayı halk alıcı olur
Velî kalbı şonra kalıcı olur

"Gerçek akçenin alıcısı olur, sahtesi olduğu yerde kalır."

2.3. SN'de Yer Verilen Diğer Meşhur Sözler

Eserde, öğütlerin etkisini artırmak için atasözleri ve özdeyişlerin yanında hadislere ve çeşitli sözlere yer verilmiştir. 197, 3177 ve 3506. beyitlerde şu hadislerden yararlanılmıştır:

197 Ne kim var ise 'ilmün içindedür
Varuñ 'ilmi isteñ eger Çîn'dedür

"İlim Çin'de olsa ara." (EKE-136) / "İlim Çin'de bile olsa gidip arayın."

3177 Bugünini yarına koyan gişi
'Aceb ola başarur ise işi

"Bugünün işini yarına bırakma." (EKE-49)

3506 Ölince unutmayam ol eylügeni
Hem eylük idendür gişiler yigi

"İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olandır."

Günümüzde deyim kitaplarında yer alıp deyim olarak kullanılan bazı sözler, Eski Anadolu Türkçesi döneminde atasözü olarak kullanılmıştır. Bu tür kullanımlar, SN'de de yer almaktadır. SN'de iki örneği saptanan bu tür yapılar, *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler* (Eyüboğlu, 1973) kitabının atasözleriyle ilgili olan birinci cildinde de atasözü olarak verilmiştir. Söz konusu örnekler şunlardır:

1445 ‘Aceblemeñüz her ki ‘ışka uya
Meşeldür kilîmin bırağur şuya

“Âşık kilimini suya bırakır.”¹⁹ (EKE-21)

3664 Seni uşlu gördüm ü uşlu gişi
Gerek vèrmeye sırrı vère başı

“Akıllı kişi ser verir, sır vermez.”²⁰

Eserin 2449. beyitinde “*Tacikler, sakın malı kaptırma, der.*” Tacik sözüne yer verilmiştir:

2449 Anı öldür ü tîzcegez mâlı al
Tat eydür ki hân negîr memâl

SN’nin bazı beyitlerinden anlaşıldığı üzere Hoca Mes’ud, Firdevsi’nin Şehnâme adlı eserini okumuş ve bu eserde karşılaşmış beğendiği atasözleri ve özdeyişleri SN’de beyitlerin arasına serpiştirmiştir. Örneğin şair, Firdevsi’nin eserinde denk geldiği “*Herkes kendi canı tatludur, bütün canlılara kendi canı sevgilidir.*” sözünü 2957. beyitte kullanmıştır.

2957 Kâmu cānluya sevgülüdür canı
Kitâbında Firdevsî hûb dèr bunı

Hoca Mes’ud, eserin 5254. beyti olan “Ne hoş dedi Firdevsî uşbu sözi / Ki Şeh-nâme’de yazdı hoş bu sözi” beytiyle Firdevsi’nin Şehnâme’sindeki “*Ormanda erkek aslan olmayınca çakal ormana yüreklilikle girer.*” özdeyişi beğendiğini belirtmiş ve söz konusu özdeyişi bir sonraki beyitte işlemiştir.

5255 Çü bîşe tehî gerded ez-nerre-şîr
Şegâl ender âyed zi-bîşe dilîr

Sonuç

Eserde atasözleri, daha çok Nakkaş ve Süheyl’in babası Yemen Padişahı tarafından öğüt içerikli diyaloglarda kullanılmıştır. Dolayısıyla şair, öğüt verme amacı güden atasözlerinden bolca yararlanmış. Şiirde bir sanat özelliği olarak atasözlerinin kullanılması, “irsal-i mesel” olarak adlandırılmıştır. O hâlde denilebilir ki SN, irsal-i mesel sanat özelliğini taşıyan ve bu sanata yoğun bir şekilde örnek bulunduran önemli bir eserdir.

¹⁹ “Kilimini suya salmak” diye bir deyim vardır.

²⁰ Verilen söz, EKE’de “*Ser ver, sır verme.*” (EKE-206) şeklinde atasözü olarak geçmektedir. Bu söz günümüzde ise “Ser verip sır vermemek” şeklinde deyim olarak kullanılmaktadır.

Altuntaş, S.

İncelenen eserden anlaşıldığı üzere Hoca Mes'ûd, tercüme sırasında kelimeleri birebir çevirmeyip Türkçede anlamı en iyi yansıtacak sözcüğün hangisi olabileceği fikri üzerinde yoğunlaşmış en doğru sözcüğü kullanmaya çalışmıştır. Bununla beraber esere birçok bölüm eklemiş ve atasözlerini bu bölümlerin arasına ustalıkla yerleştirmiştir. Dolayısıyla Süheyl ü Nev-bahâr, müterciminin Türkçeye olan hassasiyeti çerçevesinde Türk atasözlerinin kullanımıyla tercüme eser olmaktan çıkıp telif bir esere dönüşmüştür denilebilir.

Kısaltmalar

EKE: Ertuğrul Kemal Eyüboğlu, *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*

MY: Metin Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü*

RS: Ragıp Soysal, *Türk Atasözleri*

SN: Süheyl ü Nev-bahâr

Kaynaklar

Ciğa, Özkan (2013), *Süheyl ü Nev-bahâr (Metin-Aktarma, Art Zamanlı Anlam Değişmeleri, Dizin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır: D. Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Cin, Ali (2012), *Mesud Bin Ahmed Süheyl ü Nev-bahâr (Kenzü'l-Bedâyi') İnceleme - Metin - Dizin*, Konya: Eğitim Yayınevi.

Dilçin, Cem (1991), *Mes'ûd Bin Ahmed, Süheyl ü Nev-bahâr, İnceleme - Metin - Sözlük*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı 51, Ankara.

Dilçin, Dehri (2018), *Edebiyatımızda Atasözleri*, Ankara: TDK Yayınları.

Eyüboğlu, Ertuğrul Kemal (1973), *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, Birinci Kitap, İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık.

Kaymaz, Zeki (2018), "Eski Anadolu Türkçesi Metinlerinde Atasözleri Varlığı: 'İşk-nâme Örneği'", X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, s. 1021 - 1033.

Özçelik, Sadettin (2017), "Süheyl ü Nev-bahâr Üzerine Düzeltmeler (2)", TDAY Belleten, 65/2, s. 233 - 242.

Özkan, Mustafa (2017), *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul: Filiz Kitabevi.

Soysal, Ragıp (1971), *Türk Atasözleri*, Ankara: Aynur Matbaası.

Taş, İbrahim (2009), *Süheyl ü Nev-bahâr 'da Eskicil Öğeler*, Konya: Palet Yayınları.

Tezcan, Semih (1994), *Süheyl Nev-bahâr Üzerine Notlar*, Ankara: Simurg Kitapçılık ve Yayıncılık.

Ürek, Ülkü Süheyl ü Nevbahar'da Deyimler, Birleşik Fiiller, Meşhur Sözler, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji Mezuniyet Tezi 1965 (basılmamış), Türkiyat Enstitüsü.

Yurtbaşı, Metin (2012), *Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü*, İstanbul: Excellence Publishing.

Extended Abstract

When the proverbs, which are not known by whom and whose voice is the voice of the people, are the words of the frozen interior. Poets and writers use their proverbs to equip their works and give the necessary message. Studies on historical texts have contributed to the vocabulary of language with the detection of many proverbs and aphorisms. In this study, a 14th century work has been examined and proverbs as well as the identified proverbs and proverbs have been aimed to contribute to the vocabulary of Turkish.

In this study, the proverbs and aphorisms of the 5703 couplet *Süheyl ü Nev-bahâr*, which was translated from Persian by Hoca Mes'ud, was emphasized in 1350. There are examples of proverbs used today as well as examples which are not included in the proverbs dictionaries since they are still in use or have not been identified.

In order to determine the proverbs, the text transcription studies were used and the couplets in the work were scanned in many proverbs dictionaries. As a result of this screening, the examples encountered in the dictionaries were accepted as proverbs and were given under the title of proverbs in the study; The examples which are not encountered in dictionaries are the main subject of the study and they are listed under the title of aphorisms. Nevertheless, many hadiths and prominent works of the period were included in the promises. Such examples are given at the end of the work under the famous words. Again in this title, the poems were included in the poems as their proverbial period and the examples used today are included in the poems.

The proverbs and aphorisms in general are suffering, hunger, destiny, love, generosity, work, resort, endurance, value, friendly, world, ecel, opportunity, goodness, speech, baked, patience, responsibility, precaution, measure, shame, help, it was found to be about forty times, including bravery and time.

In this study, information about introducing the work is given. The work, as mentioned above, was written in 1350 and consisted of 5703 couplets, the first thousand beys of the work were written by Hoca Mes'ud's nephew İzzeddîn Ahmad and the rest by Hoca Mes'ud. In the work, *Suheyl*, the son of the *Yemeni*, and the love of *Nev-bahâr*, the daughter of the Chinese Turkish mythology, and their adventures within five years of their separation have been covered. The importance of the text in Turkish is emphasized in the presentation of the work and the opinions of the important academicians related to this are stated. However, in a subtitle, information about the language of the work was given and the findings about the language of the translator were shared. The study provides the following information about the language of the work:

Hoca Mes'ud, in his work fluently used Turkish. The poet, who also used Arabic and Persian words, explained that the reason for this was "Ḥatm-şoden-i Kitāb u 'Özr-āverden", which was the last chapter of mesnevi, but remained faithful to Turkish as much as he could, but that the prosody counter was tightening him.

In SN, the poet's language, which has an air of conversation with the reader, draws attention, and with this characteristic, the work is given several times. However, the religious elements that were included were interspersed with prominent words without leaving the context of the text and supported by many proverbs.

Hoca Mes'ud explained the story of "Sebeb-i Nazm-ı Tercemān-ı îñ-Kitāb" in the section and he liked the story very much. has shown that it is rich. Again in this section, the poet praised his talents in handling the proverbs in the works of many valuable poets who came before him. However, he himself used the proverbs Proheyl ü Nev-bahâr as appropriate in the context of the text, has shown that the skill of expression technique.

After briefing about the language of the work, the main subject was passed and the obtained materials were evaluated. The proverbs identified resemble proverbs in terms of both semantic and syntax. As mentioned above, this study aims to contribute to the existence of Turkish proverbs and will be a source of reference for researchers who would like to study on this topic or want to bring their proverbs together. The examples most similar to the proverbs are as follows: "A person's facial beauty is good and his maturity is with knowledge", "Uyla A person who is hurting his job is more toxic than a snake.", "İr Man's poison is at the tip of his tongue.", "He is lying, he who says: ler It is incredible.", "The companion of the night is the night.", "There is no use in the dream of drinking water.", "Father's promise is bitter from the beginning, but it is sweet.", "Joke eliminates dignity from a small literary great."

In this work, the following words can be mentioned: Proverbs in the work more than Nakkaş and Süheyl's father was used by the Sultan of Yemen in the context of dialogues. Therefore, the poet benefited profusely from the proverbs that were intended to give advice. As it is understood from the work examined, Hoca Mes'ûd tried to use the right word to concentrate on the idea of which word would be the best to reflect the meaning in Turkish without translating the words one by one during translation. However, he added many chapters to the work and skillfully placed his proverbs between these sections. Therefore, Suheyl ü Nev-bahâr, the translation of the Turkish proverbial Turkish translation of the use of Turkish proverbs in the sense of translation is turned into a work of copyright.